

Deoarece am intitulat această prelegere „*Supraviețuire națională, politică lingvistică și coeziune internă. Modelul catalan*”, țin să precizez dintru început — pentru a evita eventualele neînțelegeri — că folosesc termenul de „model” în sensul de descriere sau de reprezentare a realității, și nicidecum în celălalt sens al său, de obiect al imitației. Convingerea mea este că modelele nu pot fi exportate și cu atât mai puțin importate. Fiecare situație în parte necesită un model propriu. Mai mult, pentru a fi viabil și durabil, fiecare model necesită existența de partea tuturor grupurilor implicate a unei puternice voințe de înțelegere reciprocă și a unui cert spirit de conviețuire — condiții care pot fi îndeplinite doar prin efortul chibzuit și matur al fiecărui grup în parte.

Toți cei care au cercetat dificultățile importului de idei gata făcute — așadar de idei care au fost codificate și sistematizate, de pildă, în legislație și în constituții — au remarcat că, odată decupate din dezbaterile și din procesul de negociere care le-au generat, ideile devin simpliste și superficiale și, ca urmare, greu de aplicat. Totuși, se pot trage învățăminte din experiența altora, nu atât dintr-un model propriu-zis, cât din circumstanțele și strategiile care au făcut viabilă introducerea modelului respectiv și aplicarea sa ulterioară.

Cîteva date de bază

Catalonia este o entitate teritorială care se bucură de autoguvernare din 1979. Constituția Spaniei o definește drept una din „naționalitățile” „națiunii” spaniole. Totuși, noi, catalanii, socotim îndeobște Catalonia drept o națiune din cadrul statului spaniol. Triunghiul catalan este situat în colțul nord-estic al Peninsulei Iberice și cuprinde o parte considerabilă a Munților Pirinei și a graniței dintre Spania și Franța. Suprafața Cataloniei (32.000 km²) este comparabilă cu cea a Belgiei, iar populația ei se ridică la 6.000.000 de locuitori. Catalanii nu au o origine etnică comună întrucît teritoriul catalan este coridorul care leagă peninsula de continentul european, o circumstanță geografică care a favorizat migrația și amestecul populațiilor. Ultimul mare val de imigrare a avut loc în perioada franchistă, iar cea mai importantă urmare a acestuia este că numărul catalanilor vorbitori de spaniolă a crescut simțitor — el reprezentînd astăzi un procent de 45%. Catalonia nu dispune de resurse naturale semnificative, dar are, în schimb, o lungă tradiție comercială și industrială. Începînd cu secolul trecut, Catalonia a devenit „uzina Spaniei” și este și astăzi una din cele mai bogate regiuni ale țării. Catalonia reprezintă 6% din teritoriul, 16% din populația, 20% din PIB-ul, 24% din producția industrială și 30% din comerțul exterior al Spaniei. Statul spaniol realizează între 23% și 24% din venitul său în Catalonia. Dacă ne plasăm în contextul Uniunii Europene, PIB-ul pe cap de locuitor al Cataloniei se situează în vecinătatea mediei Uniunii.

Începuturile Cataloniei datează din vremea Marca Hispanica a Imperiului lui Carol cel Mare. În evul mediu Catalonia a fost puterea dominantă în regatul Aragonului, rivalizînd în spațiul mediteranean cu Genova și Veneția. Catalonia a fost anexată regatului spaniol într-o perioadă de slăbiciune și de nesiguranță, situația ei fiind de aceea dintru început una marginală. În plus, poziția ei de regiune de frontieră a sortit-o unui control și unei supravegheri foarte stricte din partea statului spaniol. Catalonia și-a pierdut tradiția seculară a autoguvernării în 1714, după războiul pentru succesiunea spaniolă.

Regionalismul catalan și-a făcut apariția la sfîrșitul secolului trecut, generat fiind pe de o parte de procesul inegal de modernizare a Spaniei, de neîncrederea și de politica falimentară a guvernelor de la Madrid, iar pe de altă parte, de curentele naționaliste și romantice ale epocii. Cele mai semnificative elemente ale identității naționale catalane sînt limba catalană și

conștientizarea faptului că regiunea constituie cea mai dezvoltată și mai europeană parte a Spaniei. Limba catalană aparține, asemeni românei, familiei de limbi romanice. Spre deosebire de alte limbi minoritare, catalana este limba unei foarte bogate literaturi scrise. Faptul că ea este vorbită de elitele regiunii îi conferă catalanei și *prestigiu social*. Obiectivul regionaliştilor era obținerea autoguvernării, precum și a unui cuvânt de spus în guvernul central în vederea modernizării restului Spaniei. La Madrid însă aceste revendicări erau interpretate ca o intenție fie de secesiune, fie de cîștigare a dominației asupra întregii Spanii. În realitate, separatismul era susținut numai de grupuri marginale, întrucît dependența de piața spaniolă a moderat constant revendicările naționaliste. Aspirațiile regionaliste au fost realizate în 1931, cînd Republica Spaniolă a acordat Cataloniei o largă autonomie regională. Toate acestea au fost însă pierdute după victoria generalului Franco în Războiul civil din 1936-1939. În timpul regimului franchist (1939-75), Catalonia a fost supusă unei opresiuni politice și culturale, cea mai gravă latură a acesteia constituind-o interdicția de a se folosi în public limba catalană.

Astăzi, din punctul de vedere al centrului spaniol, Catalonia este parte a națiunii și teritoriului spaniol — o parte vitală și inalienabilă. Aceste vederi sînt împărtășite și de militarii spanioli care socotesc că Pirineii transformă peninsula într-o „insulă strategică” și fac din înălțimile Castiliei — unde se află însuși miezul statului spaniol — o „fortăreață inexpugnabilă”.

Autoguvernarea catalană

Autoguvernarea catalană este întemeiată pe prevederile Constituției, care recunoaște autonomia a 17 regiuni. Împreună cu celelalte două așa-numite naționalități istorice — Țara Bascilor și Galicia — Catalonia aparține grupului de regiuni cu cele mai multe puteri delegate. Autoguvernarea înseamnă în cazul de față că regiunea dispune de un parlament, un guvern, și un președinte proprii. Ansamblul acestor instituții este cunoscut sub numele de *Generalitat de Catalunya* (care este numele istoric al Consiliului Permanent al Parlamentului catalan creat la 1359). Guvernul din cadrul Generalitat-ului are 14 departamente a căror enumerare poate oferi o imagine a anvergurii autoguvernării catalane: președinția, ministerul de interne, cel al justiției, ministerul industriei și energiei, ministerul economiei și finanțelor, cel al planificării teritoriale și lucrărilor publice, ministerul comerțului și turismului, al agriculturii, al mediului, al sănătății și asigurărilor sociale, al protecției sociale, al muncii, al educației și culturii. Prerogativele guvernului regional sînt fie exclusive, fie sînt exercitate prin coguvernare. În ce privește prerogativele exclusive — cultura, de pildă — guvernul catalan deține atît puteri executive, cît și legislative.

Punctul nevralgic al acestei autoguvernări este că ea nu presupune și autonomia financiară. O altă deficiență este posibilitatea limitată de influențare a guvernului central și a prerogativelor sale legislative. Senatul, a doua Cameră a Parlamentului spaniol, mai are încă un drum lung de parcurs pînă să devină *Bundesrat*-ul Spaniei. În același chip, spre deosebire de land-urile germane, regiunile Spaniei au o influență minimă în politica centrală în probleme care le privesc direct.

Aceasta nu a împiedicat totuși Catalonia să ducă o intensă activitate internațională în domeniul economic, cultural și politic. Principalul obiectiv al „micro-diplomației” catalane a fost și este în continuare mobilizarea regiunilor Europei pentru a revendica extinderea de către Uniunea Europeană a principiului subsidiarității la nivel regional.

Autoguvernarea a fost cîștigată în 1977 mulțumită alianței dintre clasa de mijloc și straturile sociale mai joase, formate în principal din oameni proveniți din afara Cataloniei. La rîndul lor, spaniolii democrați au fost nevoiți să acorde autoguvernarea în primul rînd din pricina rolului central al Cataloniei în rezistența împotriva lui Franco și în al doilea rînd din

cauză că democrația spaniolă nu putea menține stabilitatea fără a da o soluție acceptabilă problemei catalane și basce.

Pe de altă parte, autonomia a putut fi consolidată mai ales în urma politicii de integrare adoptate de forțele politice catalane cu privire la problema crucială, a imigrației. Prin conceperea unei definiții mai largi a națiunii catalane, Catalonia a putut dezamorsa amenințarea pe care prezența masivă a imigranților o reprezenta la adresa coeziunii sale interne. Potrivit acestei noi definiții, pe criterii non-etnice, este catalan oricine trăiește și muncește în Catalonia.

Modelul lingvistic

Modelul lingvistic catalan urmează liniile directoare ale Constituției Spaniei din 1978 cu privire la diferitele limbi vorbite în Spania: spaniola, catalana, eureska (limba bască) și galiciană. În rezumat, Constituția prevede:

- limba oficială a statului este limba spaniolă;
- toți cetățenii spanioli au obligația de a cunoaște și dreptul de a folosi spaniola;
- celelalte limbi vorbite în Spania pot fi considerate limbi oficiale în regiunile autonome respective.

Constituția Spaniei recunoaște pluralismul lingvistic al Spaniei, dar într-un mod inechitabil. La nivelul statului, caracterul oficial este rezervat uneia singure dintre cele patru limbi, și anume spaniolei. În ce privește drepturile lingvistice ale individului, Constituția recunoaște în totalitate drepturile cetățenilor spanioli vorbitori de spaniolă. Ceilalți se pot adresa administrației, iar aceasta, la rîndu-i, li se poate adresa în limba pentru care ei au optat, doar la nivel local și regional.

Bazele modelului nostru lingvistic au fost puse de *Statutul de Autonomie* din 1979. Acesta definește catalana ca limba Cataloniei și statuează caracterul ei co-oficial (alături de spaniolă). El stabilește, de asemenea, obligația conducerii regionale de a garanta folosirea curentă și oficială a ambelor limbi, precum și de a crea condițiile pentru realizarea unei depline egalități între cele două.

Legea cu privire la limba oficială, promulgată în 1983 de către parlamentul catalan, declară catalana drept limba guvernării și a administrației locale și regionale. În ce privește educația, legea precizează că obiectivul ei este cunoașterea ambelor limbi, dar, în același timp, ea mai prevede că limba de predare este catalana. Legea recunoaște totodată dreptul elevilor de a fi instruiți în ciclul primar în propria limbă. Politica noastră lingvistică are ca țintă principală promovarea cunoașterii și folosirii limbii catalane ca pe o compensare a efectelor nocive pe care le-a avut asupra catalanei persecuția din perioada de dictatură. Această politică, de „normalizare lingvistică”, a fost susținută cu ajutorul a două argumente majore. În primul rînd, cunoașterea generală a catalanei este necesară pentru a garanta individului dreptul deplin de a trăi în Catalonia, iar în al doilea rînd, este important ca imigranții și copiii lor să aibă posibilitatea de a învăța catalana pentru a le fi astfel facilitată integrarea în societatea catalană. Principalul instrument al politicii lingvistice a fost mass-media, supravegheată în acest sens de guvernul regional și de sistemul educațional.

Una din metodele pedagogice care vizează să le asigure copiilor vorbitori de spaniolă condițiile pentru stăpînirea în egală măsură a catalanei și a spaniolei este așa-numita „imersiune lingvistică” — o metodă practică și în Québec, Finlanda și Țara Galilor. „Imersiunea lingvistică” constă, în cazul nostru, în predarea exclusiv în limba catalană în primele etape ale procesului educațional. Această metodă, aplicată cu acordul părinților, impune o evaluare pozitivă a limbii materne a copilului — așa cum se cuvine unei metode plurilingve de instruire.

Politica lingvistică dă prioritate persuasiunii și convingerii mai degrabă decît impunerii cu forța, de unde putem deduce că politica a fost flexibilă, treptată și creativă.

Pentru mii de vorbitori de spaniolă, primul profesor de catalană a fost J.R., protagonistul serialului american de televiziune „Dallas”. Recuperarea limbii noastre este în momentul de față un fapt practic ireversibil: 93,8% din populație înțelege catalana, 68% o vorbește, iar 40% o poate folosi în scris. Generațiile tinere sînt într-o proporție covârșitoare bilingve.

Modelul lingvistic catalan corespunde în mare măsură modelului pe care lingviștii îl numesc în mod uzual „personal”. Pe de altă parte, modelul conține anumite elemente de teritorialitate, printre care se numără prevalența catalanei în administrație și educație. În plus, autoritățile catalane se îngrijesc pentru ca drepturile lingvistice ale individului să nu „*încalce dreptul colectiv al comunității lingvistice catalane la propria limbă*”. Elementele teritoriale răspund, desigur, dorinței de a garanta supraviețuirea catalanei și de a echilibra bilingvismul din Catalonia.

Modelul nostru lingvistic se caracterizează prin aceea că a reușit să compatibilizeze uzajul public al catalanei cu respectul pentru limba imigranților. La început, modelul actual a fost impus prin forța împrejurărilor: statutul oficial al spaniolei în toată Spania, numărul mare de vorbitori de spaniolă, și teama că toți aceștia se vor opune revenirii la limba catalană. Consolidarea modelului, pe de altă parte, are loc bucurîndu-se de interesul tuturor părților. De fapt, din motive de mobilitate și integrare socială, vorbitorii de spaniolă sînt tot mai interesați să învețe catalana. Acum că limba noastră nu mai este amenințată, noi, vorbitorii de catalană, am început să apreciem, la rîndul nostru, tot mai mult utilitatea spaniolei în afaceri și în relațiile cu restul Spaniei, cu America Latină și cu cei 15 milioane de turiști care ne vizitează țara în fiecare an. Este cert că consolidarea acestui model este în interesul Spaniei în general ca și al Cataloniei, deoarece „*pacea limbilor*” contribuie la buna imagine internațională a amîndurora, și prin aceasta la progresul lor material.

Nici „micro-iacobinism”, nici „calea irlandeză”

Am descris în varii ocazii modelul catalan ca „girondinist” în ce privește politica internă și coeziunea internă, și ca „fenician” în ce privește arta supraviețuirii.

Aspectul „girondin” al modelului este legat de viziunea sa integrativă și de interpretarea „franceză” pe care o conferă conceptului de națiune, adică viziunea sa teritorială și civilă. Pe de altă parte, modelul catalan de coeziune internă nu este totuși unul de tip iacobin, uniform și monolingv. Nu avem cum să știm ce fel de Franță ar fi construit girondinii dacă nu ar fi fost eliminați de pe scena istoriei. Oricum, îmi pare că numele lor — din pricina conotațiilor sale pluraliste — este potrivit pentru a caracteriza un model precum cel catalan, bazat pe ideea de modernitate și de drepturi civile, dar nu și pe idealurile lui Robespierre și Napoleon.

Aspectul „fenician” al modelului este legat, în primul rînd, de renunțarea, din cauza neviabilității sale, la curentul dominant al naționalismului catalan al secesiunii, sau ceea ce eu aș numi „calea irlandeză”. În al doilea rînd, modelul este legat de importanța acordată de guvernul catalan politicii externe în vederea stabilirii unei rețele extinse de relații internaționale. Fenicienii din vechime au supraviețuit vreme de mai multe secole ca o entitate autonomă deoarece ei au înțeles că zidurile orașului nu vor fi niciodată destul de puternice pentru a rezista unui atac frontal al unui imperiu. Ei au fost nevoiți, în consecință, să caute căi alternative de supraviețuire. S-au folosit de avantajul mării, de distanțe și de comerț pentru a-și spori puterea și libertatea de acțiune. Ei s-au făcut utili, indispensabili chiar, mulțumită abilităților lor comerciale și maritime precum și stăpînirii perfecte a artei construcției de corăbii.

Lecția care poate fi desprinsă din strategia fenicienilor ar fi următoarea: „*civilizează-ți adversarul*”. Adică, fă în așa fel încît adversarul tău să înțeleagă că este în avantajul său să-ți recunoască dreptul la existență (și legitimitatea intereselor tale) și totodată să se simtă înțelept că procedează așa.

Pentru a-ți „civiliza adversarul” este indispensabil să eviți să-l înfricoșezi sau să-i pui la îndoială suveranitatea sau integritatea teritorială — cu alte cuvinte, este indispensabil să eviți să devii o amenințare la adresa intereselor sale vitale. Mai apoi, trebuie să-ți compatibilizezi interesele cu ale sale. Și în cele din urmă, este hotărîtor să îi poți demonstra că ai prieteni influenți și relații internaționale folositoare.

Considerații finale

Marea importanță pe care o prezintă Catalonia pentru Spania este deopotrivă o tragedie și un avantaj. Patima excesivă pe care o trezește „Frumoasa” care este Catalonia în „Ursul din munți” a condus în trecut la situații sufocante. Asupra Cataloniei s-a abătut atunci năpasta, însă Spania — lipsită de energiile și forțele creative ale locomotivei sale — a trecut prin greutăți încă și mai grave.

Dimpotrivă, în contextul oferit de democrație și pace, dependența pe care o resimte Spania față de Catalonia constituie o extraordinară sursă de putere pentru cele mai diverse strategii de descentralizare. Acum că Spania este un stat democratic, se poate prevedea că pe meterezele „fortăreței de pe vîrfuri” se va înțelege în cele din urmă că politica dusă de faraonii luminați sau de regii mesopotamiemi față de Fenicia ar trebui aplicată și în cazul Cataloniei, și că ar trebui să ni se dea puterea și libertatea de mișcare de care avem nevoie pentru a contribui, cu loialitate și mult mai eficient, la progresul general al Spaniei.

Dacă, în cele din urmă toate acestea ar fi înțelese, Catalonia nu numai că își va fi asigurat supraviețuirea, ci totodată își va fi „civilizat adversarul” — lucru despre care Benedetto Croce credea că este nici mai mult nici mai puțin decît însăși arta fundamentală a politicii.

Traducere de Doina Baci

*

*Pau Puig i SCOTONI (n.1951), doctor în filosofie al Universității din Lund, consilier al direcțiunii generale a guvernului regional catalan, este autorul volumului **Baskien och Katalonien. Den lenga vdegen till sjdlvstyre** (1986), și a numeroase cursuri universitare: **Nation and State in the Northern Countries** (1996), **Approximation of the History of the Northern Countries** (1997), și comunicări științifice: **Surviving without the City Wall — the Catalans Yesterday, Today and Tomorrow** (1982), **Catalan Strategies for European Diversity** (1992), **Multilingualism in the Baltic Republics Today** (1995), **Local Powers in the Northern Countries** (1996), **Regionalism and Europe** (1996), **Regional Microdiplomacy** (1996). El colaborează totodată și la redactarea **Enciclopediei Naționale Suedeze**.*

Pau Puig i Scotoni, *The Catalan Model of National Survival, Language Policy and Internal Cohesion*, studiu prezentat la seminarul internațional „**Relațiile majoritate/minoritate — modele europene**” din 1-3 mai 1996, organizat de Centrul Intercultural al Ligii Pro Europa la Tîrgu-Mureș.